Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 300 (11498) | 1980 чылдың декабрь 31, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛЧЕ КИРИП ТУРА

Бөгүн онгу беш чылдың доостур чылының календарының сөөлгүзүн ажа тыртар бис. Дүнекиниң он ийи шакта Москвада Кремльдиң куранттылары он бирги чаа беш чылдың эгелээнин медээлээр. Балтий далайдан Сахалин чедир, Соңгу Доштуг океандан Ортаа Азияның ыдыы кызыгаарларынга чедир чаптылган калбак делгем Төрээн чурттуң хайныышкынныг амыдыралынга база бир чаа арынның эгелээри ол.

Дооступ турар онгу беш чыл болгаш бо чыл чурттуң база совет улустуң амыдыралынга төөгүлүг улуг болуушкуннар, чедиишкиннер-биле демдеглеттинген. Ол бүгүнүн дугайы СЭКП ТК-ниң октябрь (1980 чыл) Пленумунга, анаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында, СССР-ниң Дээди Совединиң онгу чыжыынын дөртку сессиязында, төөгүлүг улуг документ — партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ниң Төлевилелинде бүгү талалыг тодаргай айтыгнаан. Оларда улустуң чагай чоруунуң, совет кижилериниң амыдыралы эргежыктарының дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкыны база катап чаңныначаа-биле илергейлеттинген.

Бүгү чурттаазында ышкаш, ийи орденниг Совет Тыванын ажылчы чоннары бо чылын болгаш дооступ турар беш чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң талазы-биле чедиишкиниерин чедип алган. Чоокта чаа болуп эрткен партияның XVIII область конференциязынга онгу беш чылдың түңнелдиринге хөлбаштыр бүгү талалыг анализти кылып, чедип алган үүлехеректи болур-чогуур-биле үнелеп, демдеглеваан, кол киҥээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыглаҥже, чоокку үениң болгаш келир беш чылдың сорулгаларын тодарадырынче уландырган. Ол дугайын конференцияның шиитпирлериниҥе айыткан.

СЭКП ТК-ниң доктаамал сагыш салыышкынын база партияның область организациязының организакчы болгаш политиктиг ажылының, ажылчы чоннарның эрес-шудургу күш-ажылының ачызынга соолгу чылдарда республиканың экономиказы болгаш культуразы бүгү талалыг, улам ынай хөгжээн дээрзин ооң доктаалынга демдеглээн. Онгу беш чылда үлетпүрге кол бүдүрүлге фондулары 72,2 хуу ковдээн, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 29 хуу оскен. Тоску беш чылдынга деҥнээргe 120 млн. рубльдиҥ продукциязын хөйнү бүдүргеп. Ол-ла үеде капитал салыышкының шиҥээдип алыры 30 хуу, кол фондуларны ажыглалга киирери 35 хуу улгаткан.

Совхозтарниҥ кол фондузу 42 хуу ковдээн, кодээ ажыл-агыйның энергия-биле чепсегелери 1,4 катап оскен, 1975 чылдыбиле деҥнээргe бо чылын ол адырның ниити продукциязы 4,4 хуу ковдээр, күрүнеге сүт садарының беш чыл планы күүсеттинген, дүк бүдүрелиниҥ ортумак хемчээли оскен.

Транспорт, садыг, харылзаа, чоннуң амыдырал хандырылгазы, медицина, культура болгаш улус ажыл-агыйның оскеда адырлары элээн хөгжээн.

Ол-ла үеде ажылчы чоннарның идей-политиктиг, күш-ажылчы база мозу-шынар кижизидилгезиниҥ сорулгаларын комплекстиг боттандырарының айтырыглары партия организацияларының киҥээнгейиниҥ товүүге тургустунуп келген. Массаның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейи аажок бедээн. СЭКП-ниҥ XXVI съездизиҥ төлептиг уткуур дээш республиканың ажылчы чоннары социалистиг чарышты улам калбарткан. Онгу беш чылдың планныг даалгаларын үлетпүр бүдүрүлгелериниҥ, организацияларының болгаш совхозтарның 79 коллективтери, 370 цех, участок, ферма, бригада база звено, 4400 ажылчыннар хуусад бетинде доокскан.

Ленинчи чагыгларны удуртулга болдурган, бистиҥ партиявыс чедип алган үүлдерге ооҥургавас, улам бурунгаарлаар деп айтып турар болгай. Маңаа дүүштур алыр болза, ажыл-херекте шиитпирлеттинмээн айтырыглар, четпестер хөй дээрзин конференцияның доктаалында айыткан. Чаа чылче кирип тура ол дугайын база чугаалаар апаар. Үлетпүр продукциязын бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле беш чылдың даалгаларын үлетпүр бүдүрүлгелериниҥ, организацияларының болгаш совхозтарның 79 коллективтери, 370 цех, участок, ферма, бригада база звено, 4400 ажылчыннар хуусад бетинде, дөрт чыл оң бир ай дургузуида күүсеткеш, сөглээн сөзүн ажыл-херээ-биле бадыткан шыдаан. Бо чылын күрүнеге 406 тонна сүт садар даалгазын айыткан хуусаадан эрте боттандырган. Онгу беш чылдың онаалдазындан ажыр 400 ажыг центнер сүттү күрүнеге берген.

Саанчылар ортузунда социалистиг чарышка ыыла партия организациязының секретары СЭКП обкомунуң кежигүүн Роза Билчей бирги черии эвилээн. Мүрнакчы саанчы онгу беш чылдың сүт саап алыр планыны 1979 чылдың моонца күүсеткен. Бо чылын бир инектен 2100 килограмм сүттү саап алыр бедиткен хүлээлге алган, ноябрьда 2220 килограмм кылдыр ажыр күүсеткен. Саанчылар Сагды Караш, Мандыт Ыыра, Куулар Чылбак, Куулар Борбаш беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеш, ферманың күш-ажылчы чедиишкиниериҥе төлептиг үлүүн киргеннер.

Ферманың ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышта ідепкейлиг киржип турарлар. 1981 чылдың бирги кварталының онаалдаларын партиянын съездизиҥ дакыттынар хүнде күүсеткиниҥ түңээргеп. Сүт саалдазын кудуматпас дээш инектериҥ ажаалдазын, чемгериглезин, суггарылгазын экижидип, малдам кыштан хүр ажырарының бүгү хемчеглерин коллектив ап турар.

Т. ХЕРТЕК.

Тускайлап берген капитал салыышкының дыка оожум шиҥээдип ап келген, бо талазы-биле беш чыл планы үгле 76 хуу күүсеттинген. Тудуг-монтаж ажылдарының планын керээлиг тудуг организациялары чылдың-на 70 хуу хире күүседип турар. Күштерни, акша-хөреҥгини ангыдыр ангы тудугларже быдарадып чашканнаар, тус-тус объектилерни тудуп, ажыглалга киирер хуусаазын үзер чоруктар узуткаттынмаан.

Кодээ ажыл-агый продуктуларының колкол хевирлерни бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле беш чыл планын республика болгаш ниитизи-биле районнарның хөй нуруузу күүсетпээн. Төрүүр үүс малга онааштыр ап турар чаш төл планга ыракта четпес.

Үлетпүр, кодээ ажыл-агый, тудуг болгаш улус-ажыл-агыйының оске-дээ адырларының хөгжүлдезинде четпестерни шиитпирлиг чайладыр, хөжүдаашкынарны шалыпкын ажып эртер, он бирги беш чылда салдынган сорулгаларны чедиишкиниг боттандырар дээш оон эгезинден-не ден-дески ажылдаарының сорулгаларын партияның XVIII область конференциязының доктаалында айыткан. Келир беш чылдың дургузунда республиканга үлетпүр продукциязын бүдүрери 21—23 хуу ковдээр. Күш-ажылдың бүдүргүлүүнүң 18—21 хуу бедидер. Электри энергия бүдүрери, хомүр-даш казып тывары, чиик база аъш-чем үлетпүрүнге продукция бүдүрери улам озер.

Капитал тудугга тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 1,5 катап улгадыр. Бүдүрүлгениң, чурттагга база культура-амыдыралдың хөй-хөй объектилерин тудуп, ажыглалга киирер. Оон иштинде чаагайжыды кылдынган 500 муң дөрбелчин метрден эвээш эвес шолдуг чурттагга бажынарын тудары көрдүнген.

Кодээ ажыл-агый продуктуларының колкол хевирлерин бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле беш чыл планын республика болгаш ниитизи-биле районнарның хөй нуруузу күүсетпээн. Төрүүр үүс малга онааштыр ап турар чаш төл планга ыракта четпес.

Үлетпүр, кодээ ажыл-агый, тудуг болгаш улус-ажыл-агыйының оске-дээ адырларының хөгжүлдезинде четпестерни шиитпирлиг чайладыр, хөжүдаашкынарны шалыпкын ажып эртер, он бирги беш чылда салдынган сорулгаларны чедиишкиниг боттандырар дээш оон эгезинден-не ден-дески ажылдаарының сорулгаларын партияның XVIII область конференциязының доктаалында айыткан. Келир беш чылдың дургузунда республиканга үлетпүр продукциязын бүдүрери 21—23 хуу ковдээр. Күш-ажылдың бүдүргүлүүнүң 18—21 хуу бедидер. Электри энергия бүдүрери, хомүр-даш казып тывары, чиик база аъш-чем үлетпүрүнге продукция бүдүрери улам озер.

Капитал тудугга тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 1,5 катап улгадыр. Бүдүрүлгениң, чурттагга база культура-амыдыралдың хөй-хөй объектилерин тудуп, ажыглалга киирер. Оон иштинде чаагайжыды кылдынган 500 муң дөрбелчин метрден эвээш эвес шолдуг чурттагга бажынарын тудары көрдүнген.

Республиканың кодээ ажыл-агыйының ниити продукциязы 1985 чылда 140 млн. рубль чедер. Чыл бүрүде ортумаа-биле эт бүдүрерин— 34—36 муң тоннага (дириг деҥзи-биле), сүттүг 60—63 муң тоннага, дагаа чуургазын 34 миллионга, дүктуг— 2400 тоннага чедирерин, бүгү чүүн малдарның баш санын улам ынай остүрерин көрүп турар. Чүс баш төрүүр малга онааштыр чылда 85 бызааны, 90 анай, хураганны, 70 кулуину алыр, саар бир инектен-не 1800—2000 килограммдан эвээш эвес сүттү саарын, хөй бүрүзүнден-не 2,3 кг. дүктуг кыргын алырын хандырар.

Чылда тараа бүдүрерин ортумаа-биле 200—220 муң тонна, картофельди—30 муң тонна, ногааларны 14,5 муң тонна чедирер, суггаттыг черлерниң бир гектарындан тараа дүжүдүн 14—15 центнер, картофельди — 100, ногааны — 130 центнер чедирер. Малга четчир санныг чем курлавырларын тургузар талазы-биле аажок улуг сорулгаларны боттандырар апаар.

Транспорт, садыг, амыдырал хандырылга, чырыдыышкын болгаш улус ажыл-агыйының оске-дээ адырларының талазы-биле он бирги беш чылда болгаш келир чылын чедип алыр улуг сорулгаларны конференцияның доктаалдарында база айтып турар. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларын улам ынай хөгжүдеринге бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринiң база ажылдың шынарын экижидеринiң, курлавырларны болгаш аргаларны чоп ажыглаарының эргежок чугуласынче конференция киҥээнгейни уландырган.

Даарта эгелеп киирптеривис оң бирги беш чылда болгаш келир чылын республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинiң талазы-биле садынган улуг сорулгаларны боттандырарын организакчы болгаш идеологтуг ажыл-биле хандырары партия организацияларының эң чугула сорулгазы болур. СЭКП ТК-ниң октябрь (1980 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге, аиаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айтышкынынарга дүүштүр партия комитеттери ажылдың стилин болгаш арга-методтарын сайзырангайжыдар, эге организацияларның ролюн база дайынчы арга-шинээзин бедидер, кадрлар-биле ажылды улам экижидер, күүседенiң контролюн болгаш хыналдазын организастаарынче киҥээнгейни улам күштелдирер ужурлуг.

Республиканың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары төрээн Коммунистиг партияны, оон лениичи Төп Комитедин долгандыр улам сырый каттыштыышаан, он бирги беш чылдың планныг даалгаларын боттандырарынга боттарының бүгү күштерин, билиглерин бээринге долу ширтпирлиг.

БЕДИК ШАҢНАЛБИЛЕ, ЭРГИМ ЭШТЕР!

РСФСР-ниң көдээ ажыл-агыйының бөлүк мурнакчыларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаннаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

1980 чылдың бирги чартынында мал продуктуларының бүдүрүлгезин болгаш белетке-лин ковүдедир талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедип алган чеднишкиннери дээш **шаҥназары болза:**

ТЫВА АССР-ДЕН

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕН-БИЛЕ

Таан Дамбалановна **Карасал** — Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң саанчызы.

Барын-оол Лопсанович **Оюржак** — Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозта өшкү кадарчызы.

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» ОРДЕН-БИЛЕ

Торлаа Долаанович **Дортуй-оол** — Таңды районда С. К. Тока аттыг совхозтуң малчызы.

Анай-Хаак Эленмейевна **Монгуш** — Чөөн-Хемчик районда «Искра» совхозтуң саанчызы.

Даш-оол Төгүс-оолович **Сарыглар** — Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң партком секретары.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ОРДЕНҢИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кысымбай Кокейевна **Кызыл-оол** — Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң саанчызы.

Чечен-кыс Маадыевна **Монгуш** — Бии-Хем районда «Хадың» совхозтуң саанчызы.

Эвес-оол Сүрүновыч **Серен** — Эрзин районда «Нарын» совхозтуң малчызы.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Хемчикпен Серенбиловна **Ак** — Тожу районда «Май 1» совхозтуң ивижизи.

Оюмаа Чоодуевна **Баткар** — Тес-Хем районда «Чодураа» совхозтуң саанчызы.

Доржу Будуевич **Карма** — Каа-Хем районда «Ленинчи оруқ» совхозтуң пиек кадарчызы.

Фаина Антоновна **Родионова**— Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң сүт-базаан фермазының бригадири.

Санаа Доруңупович **Чаанмай** — Тес-Хем районда «О. Шыыза» совхозтуң малчызы.

«КҮШ- АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Антонида Григорьевна **Балагашева** — Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы.

Диизин Иванович **Билимей** —Кызыл районда «Тере-Хөл» совхозтуң шажызы.

Бады-Сүүр Чамбалович **Донгак** — Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң малчызы.

Шагдыр Доңгур-оолович **Куулар** — Чөөн-Хемчик районда «Октябрьның 30 чылы» совхозтуң малчызы.

Клавдия Захаровна **Радионова** — Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизиҥ аттыг совхозтуң машина-биле пиек саарының мастери.

Полит-оол Кыргысович **Шаңмак** — Улуг-Хем районда «УТБА 25 чылы» совхозтуң малчызы.

Шулуу Саичаевич **Чооду** — Таңды районда «Россия» совхозтуң пиек кадарчызы.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы.
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль,
1980 чылдың декабрь 16.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде, ВЛКСМ обкомунда

Кодээ ажыл-агый техниказын 1981 чылдың ковү ажылдарынга чогуур үезинде болгаш шынарлыг белеткээри дээш Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының социалистиг чарыжының негелделерин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому бадылаан. Бо талазы-биле хүлээп алган доктаалда социалистиг чарыштың негелделерин совхоз, Сельхозтехника каттыжыышкыны, техника септелгезинде киржип турар мастерская, бригада болгаш звено бүргүзүнге чедирерин Кодээ ажыл-агый министерстводунга, «Скотопром» треске, Сельхозтехкүркомга болгаш райкүүскомнарга дагзып турар.

КОДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКАЗЫН 1981 ЧЫЛДЫҢ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНГА ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ БОЛГАШ ШЫНАРЛЫГ БЕЛЕТКЭЭРИ ДЭЭШ ТЫВА АССР-НИҢ КОДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ АЖЫЛЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ ЧАРЫЖЫНЫҢ

Тракторларны, комбайнарны болгаш оске-дээ кодээ ажыл-агый машиналарын септээр талазы-биле СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында бадылаан даалгаларны чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг күүсеткен база механизатор кадрларны белеткээрии долу хандырган районнарны, Сельхозтехкүркомнуң будүрүлгелерин, совхозтарны социалистиг чарыштың тиилекчилерин кылдыр саналар.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин IV кварталдың 1981 чылдың январь 1-де СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнде болгаш соолгу төнелии май 1-де үндүрер. Районнарга бир, Сельхозтехкүркомнуң будүрүлгелериниге ийи, совхозтарга үш шаналдыг черлерни доктаадыр.

1981 чылдың январь 1-де байдал-биле болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнде: бирги черии алган **районга** Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 150 рубль шаналды тыпсыр. **Сельхозтехкүркомнуң будүрүлгелериниҥен**— бирги черии алганда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 100 рубль шаналды тыпсыр; ийиги черии алганда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелин тыпсыр.

1981 чылдың май 1-де бирги черии алган **районга** Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 300 рубль шаналды тыпсыр. **Сельхозтехкүркомнуң будүрүлгелериниҥен** бирги черии алганда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелин болгаш 70 рубль шаналды тыпсыр. **Совхозтардан** — бирги черии алганда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 200 рубль шаналды тыпсыр; ийиги черии алганда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелин болгаш 150 рубль шаналды тыпсыр; үшкү черии алганда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелин тыпсыр.

1981 чылдың май 1-де бирги черии алган **районга** Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 100 рубль шаналды тыпсыр; ийиги черии алганда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелин болгаш 70 рубль шаналды тыпсыр. **Совхозтардан** — бирги черии алганда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 200 рубль шаналды; ийиги черии алганда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелин болгаш 150 рубль шаналды тыпсыр; үшкү черии алганда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 200 рубль шаналды; ийиги черии алганда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелин болгаш 150 рубль шаналды; үшкү черии алганда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелин болгаш 100 рубль шаналды тыпсыр.

Септелгеге шылгараан ажылчыннар, механизаторлар, инженер-техниктиг ажылдакчылар эвилчег чокка чиик машиналар, мотоциклдер садыг алырының талоннары-биле, УАЧД-же, санаторийлерже, дыштанылга бажыннарынче баар, туристээр путёвкаларбиле шаналыр. Шаналдарга 5 чиик автомашиналарны, 5 мотоциклдерни, УАЧД-же 10, санаторийлерже болгаш дыштанылга бажыннарынче 10, туристээрингe 10 путёвкаларны тускайлаан.

Будүрүлгеге эртемнiң чедиишкиннерни болгаш мурнакчы дружулганы шиитээдиринiң, септелгеге ажылчыннарны ажылдың сээл-оңдак чок эргазынга **[illegible]** Сельхозтехкүркомнуң болгаш кодээ ажыл-агый техниказының септелгеге чедиишкиниг болгаш шынарлыг чорударын база механизатор кадрларны белеткээрии хандырган совхоз болгаш Сельхозтехкүркомнуң будүрүлге удуртукулары болгаш кол инженерлерни бир-айның шалыныың демдээл-биле шаналыр.

Москва бөгүн. СЭТА-ның фотохрониказы.

Л. И. Брежневтиң Төрээн чурттуң бедик шаңналдарын тывысканы

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Э. Дымшицке, ССРЭ-ниң иштики херектер министри Н. А. Щелоковка болгаш СЭКП ТК-ның Херектер эргелекчизи Г. С. Павловка Ленин ордениг база Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының «Кадыыр болгаш Маска» Алдын медальдарын декабрь 30-де Кремльге барып тывыскан.

Шаңналдарны тыпсып тура эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан. Оон чугаалааны болза:

Эргим эштер!

Бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң көскү ажылдакчыларынга, шагдан бээр кады ажылдан келген болгаш чаагай сеткилдиг эштеримге бистиң Төрээн чуртувустуң дээди шаңналдарын тыпсыр—бөгүн сеткил өөрүнүчүг хүлээлгелиг болдум.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты албышаан, Ленин ордени-биле база «Кадыыр болгаш Маска» Алдын медаль-биле:

— ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Вениамин Эммануилович Дымшиц — Совет күрүнениң мурнунга улуг хамчы-хавыяазы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чеден харлааны-биле холбаштыр;

— ССРЭ-ниң иштики херектер министри Николай Анисимович Щелоков — Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяазы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чеден харлааны-биле холбаштыр;

— СЭКП ТК-ның Херектер эргелекчизи Георгий Сергеевич Павлов — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяазы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чеден харлааны-биле холбаштыр шаңнатканнар.

Бо шаңналдар-биле холбаштыр мындыг үүлдерни чугаалаарын күзээн ийик мен.

Вениамин Эммануилович Дымшиц бистиң ажыл-агый тургузуушкунувуска эвээш эвес салыышкынын киирген. Ол улуг элээн каш металлургия заводтарын тургузарының ол идепкейлиг киржикчизи болган. Дайын соолүндеги катап тургузуушкунуүн берге, ынчалзажок алдзарлыг чылдарында «Запорожстальга» катап тургузарына оон-биле кады ажылдап турдум, а сөөлзүредир Бхиланиин алдарлыг заводун удуртуп тургузар талазы-биле Төрээн чурттуң даалгазын күүсетпишаан, эш Дымшиц индий өөнүктерге дузалашкан.

Ол бүгү чылдарда болгаш оон дараазында чазактын төп органнарынга ажылга оон ажыл-херекке хандыкшылы, салдынган сорулгаларны шиитпирлээринге организакчы талантызы, шиитпирлии илергейлеттинип келген. Моон соңгаар-даа ол мындыг болур дээрзинге бүзүрээр мен.

Николай Анисимович Щелоковту база шагда-ла билир мен. Партияның даасканы хөй участоктарынга ол ажылдаан. Бүгүүле участоктарга ажылхеректи чогаадыкчы өзу-биле көрүп, күрүне өзүзү-биле шиитпирлээрин болгаш байлак шиидиативалыын көргүзүп келген.

Ам эш Щелоков эң-не харысалгалыг албан-дужаалда ажылдап турар. Оон ажылчорудулгазы совет кижилерин шөлээн болгаш айыыл чок амыдыралын хандырары-биле, коммунистиг тургузуушкунуүн оруунга бистиң бүрүнгаар шимчээшкиниивиске мооңдактыг болуушкуннарны үзүткаар хээш демисел-биле холбашкан. Ол чугула участокка эш Щелоков эвээш эвес үүлдерни кылган — анаа тыпсын турар шаңнал ол дугайын херечилеп турар-дыр. Ам-даа хөй үүлдерни кылыры база негеттинип турар. Ол харысалгалыг херекке чаа-чаа улуг чедиишкиннерни анаа күзей-дип мен.

Георгий Сергеевич Павлов — бистиң партиявыстың көскү ажылдакчызы. Ол күшажылчы болгаш идейлиг улуг дадыгышкынны эрткен. Амгы үеде бистиң партиявыстың материалдыг курлавырларын шын ажыглаары дээш шиҥгы харыысалга оон үлүүнде хамааржып турар. Ынчаарга ол бодунуң хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип турар, ажыл-херекти чүгле билдиглиг администратор ышкаш эвес, а харын партийжи ажылдакчы болуп, бодунуң ажыл-чорудулгазының үжүр-үткаын бүрүн билири-биле көрүп турар. Ол бистиң партиявыстың төптө болгаш чер-черде организациязының ажыл-чорудулгазынга таарымчалыг материалдыг байдалдарны тургузарынга, партийжи кадрларның ажылынга, амыдыралынга болгаш дыштанылгазынга эргежок чүгула байдалдарны хандырарынга эвээш эвести кылган. Ол ажыл-херээнге чаа-чаа чедиишкиннерни анаа күзээликкер.

Шаңналдарны тыпсып тура, эргим эштер, чүректиң ханызындан мээн байыр чедиишкиннимни база хүлээп алырыңарны диилеп тур мен.

Чүве чугаалаан эштер В. Э. Дымшиц, Н. А. Щелоков болгаш Г. С. Павлов СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка болгаш Леонид Ильич Брежневтиң бодунга оларның күш-ажылын бедии-биле үнелээни дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиринiккинiң илергейлээнинер. Олар боттарының бүгү күжүн, билиниң болгаш дуржулгазын бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелдиң тургузарының ниити херээнге моон соңгаар-даа бээрин бүзүреткеннер.

Шаңналдарны тыпсып турда анаа турган СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүнүге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, оске-дээ эштер шаңнатканнарга чүректиң ханызындан байыр чедирип, Советтер чуртунуң чагай чоруунга улам ынай чедиишкиннерлиг болурун күзээн. (СЭТА).

ХҮЛЭЭЛГЕДЕН АЖЫР

Тес-Хем районда «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазы республикада билдингир, мурнакчы коллективтиң бирээзи. Ында бедик көргүзүлгелер чедип ап турар саанчылар эвээш эвес. Аныяктарның дагдыныкчызы, дуржулгалыг саанчы Адыя Хавак чууда беш чыл планын эрткен чылдың тоңчуүүде-ле күүседипкен, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады аныяк саанчы Оюмаа Баткар саанчының мергежилин авазындан ев-

рекпеш, ам боду дуржулгалыгларының бирээзи апарган. Ол беш чыл дургузунда 217 тонна 673 килограмм сүт саг-ган. Бо дээрге ооң бедиткен хүлээлгезинiден бегин оранчок ажыг. Мурнакчы саанчы ам ооң бирги беш чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Комсомолчу - аныяктарның Хараал-Тей сүт-бараан фермазында хоочунчарның дуржулгазын чүткүлдүг шиҥээдип ап, эки көргүзүлгелерни чедип ап турарларга аныяк саанчылар Эрл Дежит-оол биле Клара Оюн база хамааржыр. Олар сүт будүрелиниң чыл планын ажыр күүсеткилээн.

Мурнакчы фермаиың коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг күш-ажылчы белеткээрии уткуур дээш күжениишкиннерни ажыглап турар.

Д. УЖАР-ООЛ.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Онгу беш чылды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доозар социалистиг дүлээлгени Бай-Тайгада «Тээлиг» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективи 1976 чылдың эгезинде алган. Сөөлээн сөстү амыдыралга боттандырар дээш саанчылар, инек кадарчылары чылдың-на күжениишкиниг ажылдап келген. Ыланғыя инектериниң ажаалдазын, чемгериглезин, одарын база зоотехниктиг чүрүмнү сөзүглөр шын тааристырарынче шагнын дөрт элчээнде киҥээнгейни салып келгени сүт саалдазын көвүдедиринге дузалаан.

Сүт будүрер болгаш күрүнеге садар планныг онаалдазын ээр-хавакчылар хуусаа бетинде, дөрт чыл оң бир ай дургузуида күүсеткеш, сөглээн сөзүн ажыл-херээ-биле бадыткан шыдаан. Бо чылын күрүнеге 406 тонна сүт садар даалгазын айыткан хуусаадан эрте боттандырган. Онгу беш чылдың онаалдазындан ажыр 400 ажыг центнер сүттү күрүнеге берген.

Саанчылар ортузунда социалистиг чарышка ыыла партия организациязының секретары СЭКП обкомунуң кежигүүн Роза Билчей бирги черии эвилээн. Мүрнакчы саанчы онгу беш чылдың сүт саап алыр планыны 1979 чылдың моонца күүсеткен. Бо чылын бир инектен 2100 килограмм сүттү саап алыр бедиткен хүлээлге алган, ноябрьда 2220 килограмм кылдыр ажыр күүсеткен. Саанчылар Сагды Караш, Мандыт Ыыра, Куулар Чылбак, Куулар Борбаш беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеш, ферманың күш-ажылчы чедиишкиниериҥе төлептиг үлүүн киргеннер.

Ферманың ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышта ідепкейлиг киржип турарлар. 1981 чылдың бирги кварталының онаалдаларын партиянын съездизиҥ дакыттынар хүнде күүсеткиниҥ түңээргеп. Сүт саалдазын кудуматпас дээш инектериҥ ажаалдазын, чемгериглезин, суггарылгазын экижидип, малдам кыштан хүр ажырарының бүгү хемчеглерин коллектив ап турар.

Т. ХЕРТЕК.

УЛАМ БУРУНГААРЛААР ДЭЭШ

СЪЕЗДИДЕН СЪЕЗД ЧЕДИР

Онгу беш чыл доозуларан. Он бирги беш чылдың бүдүүзү. Район, хоорай болгаш күш-ажылчы коллектива бүрүзү дооступ турар беш чылда кылдыңган үүле-херектиң бүгү талаларын хандыр анализтеп, шинтпирлеттинмээн айтырыгларны, четпестерни партийжы принципиалдыг ёзу-биле сайгарып көрүп, моон сонгааргы сорулгаларны айтып, оларны боттандырарының аргаларын база оруктарын тодарадып турар.

Улуг Төрээн чурттуң өске бүгү черлеринде шыкаш, бистиң Эрзин районуң коммунистери болгаш ажылчы чоннары онгу беш чылда болгаш оон доозукчу чылында бүгү улустуң чедиишкинниг боттарының үлүг-хүүзүн база киргеннер. Онгу беш чылдың баштайгызы — 1976 чылдың түңнелдери-биле районуң ажыл-агыйлары нинтиин малының баш санын өстүрүп, оон продуктулуун бедидип, күрүнеге мал продуктуларын садарының талазы-биле хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседкен турган. Ынчангаш ажыл-агыйлар аразынга Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга төлептиг черии эелеп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Ол шыкаш СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобласт-өвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле ынчаш база шаңнаткан. 1977—1978 база 1978—1979 чылдарга ыышкы үезинде нинтиниң малын мендиленип алгаш, малдан алыр продуктуларны көвүдедир талазы-биле чарышка багай эвес түңнелдерни чедип ап, республиканың район-нар аразының шилчиир Кызыл тугун, биргы чергенниң дипломун болгаш акша шаңналыг бистиң район алган. Эрткен ажыл-агый чылында «Нарын» совхоз эки түңнеллериг болган. Бо ажыл-агый РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу болгаш биргы чергенниң дипломун база акша шаңналын алган.

Онгу беш чылда районуң ажыл-агыйлары нинтиниң малының баш санын өстүрүп, күрүнеге сүт болгаш дүк садарын көвүдеткен. Онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседкен, СЭКП райкомунга болгаш райкүүскомга рапортталган коллективтер хөй. Олардан «Нарын» совхозтуң № 3, 4 хойжу бригадалары, ол-ла суурда үш-чем магазинни, Эрзиниң харылзаа белдирииниң телефон-пунктузу, чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының, коммунал ажыл-агый конторазының болгаш Ленин аттыг совхозтуң Сайыр-Акеы фермазының коллективтери бар.

Районуң нинти чедиишкинниг төлептиг үлүүн киргеш будүрүлгенин мурнакчыларынга чоргаарланып турар бис. Ылангыя хойжулар О. Начдал, Э. Серен, М. Уучурал, С. Мижит, Н. Куичүп, С. Яидак, Ы. Эрендей, Д. Дамчай, механизаторлар К. Чигжит, М. Дамба, Б. Сувак, саанчы Б. Дандаа, тудугжу Н. Ижи олар болгаш өскелер-дээ онгу беш чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседкеш, он бирги беш ылдың үлүүнде ажылдап киргеннер. Нинтизи-биле районуң улус ажыл-агыйының адырларында 37 мурнакчылар онгу беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүседип, Ленинчи юбилейлиг Хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан.

Беш чылдың баштайгы чылдаазы-биле денген көөрге, ажыл-агыйларга мал ажылының продуктуларын садары 2 миллион 87 муң рубль турган болза, эрткен 1979 чылда 3 миллион 123 муң рубль четкен.

Бо чедиишкинге «Нарын» совхозтуң ажыл-ишчилериниң кирген үлүү биче эвес. Совхоз онгу беш чылда малдың баш санын өстүрериниң планын чүүн айны-биле күүседип, күрүнеге сүт болгаш дүк садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин база боттандырган. Ол совхозтуң арыг оруулгазы беш чылда 37 хуу өскен. Кижи санынга оноаштыр ажылчыннарның айда алыр акша оруулгазы 1976 чылда 75 рубль 66 көпеек турган болза, 1980 чылда 129 рубль чедир өскен. Беш чыл дургузунда совхозтуң хөреңгизи-биле ажылчыннарга 37 чурттарга бажыңнарын тудуп берген болгаш 36 ажылчын өрегелерге хуузунда бажың тудуп алыры-биле совхозтан чээлп берип, дуза чедирген.

Беш чылда районда капитал тудуг колбарган. Ол үеник иштинде үүс-үүс муң рубльдиг капитал салыышкынарын шингээдип алган. № 5 КМК-ның, СТУ-ның болгаш совхозтарның тудугжуларының 9490 дөрбелчии метр чурттарга шелүү болгаш хөй-хөй кажаалары, «Мөрен», Ленин аттыг совхозтарның төптеринге культура бажыңнарын, район төвүнге 50 орунлуг эмнелге комплекизин, Нарын суурга 60 уруглар турар ясли-садыгын болгаш өске-дээ тудугларны ажыглалга киргерген.

Районуң ажылчы чоннарыга ачы-дузаа чедирилгезинин талазы-биле ажылдар элээн хөгжөөн. Комбинаттың будүрген болгаш сайгарган продукциязының хемчээли 73 хуу көвүдээн. Бир чурттакчыга оналаштыр чедиилп турар ачы-дузаның хемчээли 7 рубль 54 көпеек чедир өскен. Эрзин, Нарын суурлуң чурттакчылары теледамчыдылгаларны көрүп турар. Ажылчы чоннарның садыг хандырылгазын экижидер, садыг четкилериниң материал-техниктиг базазын быжылаар дээш элээн хемчегерии ап чоруткан. Районда садыгларның 50 хуузу садып алыкчыларга таарымчалыг кылдыр магазиннерден бараннарны боттары шилип алган-кассага өртээн төлээр деп шилгелиг артаже шилчээн. Малчыннарга 5 автомагазиннер график ёзугаар чугула хереглел бараанарын чедирип берип, 2 миллион 600 ажыг рубльдин яизы-бүрү бараанарын садыглаан. Харылзаа белдирииниң коллективи Эрзин — Самагалдай, Эрзин — Нарын аразының телефон шугумнарын чаартып, Нарын суурда чаа радио белдиргеп, телефон станциязын туткан.

Районуң экономиктиг болгаш социал хөгжүүдезинге чедип алдынган чедиишкиннер СЭКП-ниң XXV съезди-низиниң болгаш партия Төп Комитединиң оон дараазындагы Пленумнарының шинтпирлерин боттандырар талазы-биле партия организацияларының организакчы болгаш идеологтуң, политиктиг, идейкижизидилгелиг хөй талалыг ажылының, көдээ ажыл-ишчилериниң эрес-шудургу күжениишкиниериниң ачызында чедип алдынган.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуун бүгү талаларынче партийжи удуртулганың деңнелии бедиткен, эге организацияларның дайынчы шинээзии улам бедидер, ажылдың стилин болгаш аргаметодун сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглерии доктаамал ап келген. Ол айтырыларны СЭКП райкому бодунуң кичээнгейинии төвүнче тургузуп, райкомнуң бюроларынга, пленумнарынга чугаалажып, хүлээп алган шинтпирлериниң күүселдезии организастап келген.

Парторганизацияларның хөй нуруузу мурнунга салдынган сорулгаларны бедик харыысалга, бот-идепкей-биле шинтпирлеп турар. Ылангыя «Нарын» совхозта партком, районда амыдырал хандырылга комбинадында партия эге организациялары база «Чаа орук», Ленин аттыг совхозтарда бригада партгруппалары, партбөлүктер планныг даалгаларны күүседириичe ажыл-ишчилериң күжүн мобилизастаар коллективтерге политмассалыг ажылдарны күштелдирер талазы-биле эки дуржулганы чедип алган.

Онгу беш чылда районуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинде кылдынган чамдык ажылдар-биле чергелештир четпестер хөй болуп турарын чугаалаза чогуур. Ылангыя Эрзиниң экономиказының кол адыры — мал ажылын хөгжүдеринде четпестер бар. Нинтиниң малының яизы-бүрү чылдагааннардан өлүп, хорааруы хей. «Чаа орук», «Мөрен» совхозтарда ол чорук чыл бүрүде кызырылбайн келген. Малдың продуктулуу ам-даа чаяс болуп артпышлан. Кайыдаа ажыл-агыйларда уксаажылдыга ажылы, малдың тарын боозадылгазы багай тургустунган.

Көдээ ажыл-агыйга база бир үндезин айтырыг — чер ажылының культуразы ам-даа чавыс. Суггаттыг черлерии «Мөреннии» Тал-Бүргазын, «Чаа орук» совхозтуң Тарлашкын-Аксы, Кара-Дыт дээн ышкаш суггаттыг черлерии чедир ажылган шыдавайн турар.

Оон аңгыда чамдык партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзи, оларның организакчы болгаш политиктиг, идей-кижизидилгелиг ажылының деңнели ам-даа чогуур негелдеге четпес. Сеңгелге-тудуг участогунда, райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниде, иштики херектер кылдызиниде болгаш өске-дээ чамдык коллективтерде партия эге организацияларыны ажылын шинтпирлиг экижидери негеттинип турар.

Амгы үеде партия организацичлары районуң бүгү черлериниге, күш-ажылчы коллективтериниге партияның XXVI съездизиниге СЭКП ТК-ның Төлевилелин Улуг-Хем районуң совхозтарында калбаа-биле чугаалажып, оны чүүлдүгүнүп, деткип турар.

Кол угланыышкынарның төлевилелин «Ак-Туруг» совхозтуң Чаш-Тал сүт-бараан фермазының коллективи улуг көдүрлүүшкүн-биле таныжып көрген. Ферманың коллективизи бо чылдың он бир айларының дургузунда 455 центнер сүттү күрүнеге саткан. Чыл планын күүседир дээш саанчылар күжениишкинниг ажылдан турар. Мурнакчы саанчы Анай Шадыповна Сундуй бодунга алган бедиткен хүлээлгезин күүседкен. Ол он бир айларның түңнели-биле 12,5 тонна сүттү бодунда быжыглаан болук инектериңден саггаш, социалистиг чарыштың тинлекчизи болган.

Төлевилел-биле танышкан хуралга мурнакчы саанчы Анай Сундуй сес алгаш, мынча дээн:

— Көдээ ажыл-агый продукциязының чылда ортумак будүрүлгезин 12—14 хуу көвүдедирии, нинтилел ажыл-агыйының күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 22-24 хуу бедидерин кол угланыышкынарда баш удур көрген-дир. Ылангыя мал ажылының ажылдакчыларының мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Малдың продуктулуун бедидер. Чылда ортумаа-биле 97-99 млн. тонна сүттү будүрерии чедиг алыры айыттынган. Ону амыдыралга боттандырары саанчыларның, бистернин, кижи бүрүзүнден хамаарлыр апаар.

Бир деминг, кижи бүрүзү дең-дескн ажылдаар болза, бистин көргүзүглериве уламна бедик болур. Амдыызында бистин ферманда механизация ажыглавайн турар. Он бирги беш чылда ферманы бүрүнүбиле механизастаар хемчегии совхозтуң удуртулгазы чедип алыры эргежок чугула деп саналдыг мен.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төлептиг белектерлиг үткүүр дээш ферманың коллективи мал кыштаглаашкынын чедиишкиниинг эрттирери, сүт саалдазын көвүдедир дээш болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылыр деп шинтпирлээн.

Кол угланыышкынарның төлевилелин танышкан хурал «Найырал» совхозтуң Бара-Тал салбырының Ортаа-Хемде өшкү бригадазынга база болган. Бо совхоз өшкүнү өстүрер талазы-биле районда көскү чернн эелеп турар. Совхозта шупту 8879 баш өшкү санаттынып турар. Онгу беш чылдың сөөлгү чылында өшкү кадарчылары 3540 анайны мендн доруктурган. Бригаданың кадарчылары бо чылын өшкү дүгүн күрүнеге садарының планын 105 хуу күүсеткен. Амгы үеде бригаданың өшкүлери 30 коданда кыштап турар. Малчыннар кыштан өшкүлерни хүр ажырар дээш башудур ыяк белеткенин алган. Ынчангаш кыштаглаашкын эки эртип турар

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин танышкан хуралга санал берген, мурнакчы малчын Сат Санчы мынча деп чугаалаан:

— Төлевилелди танышып көрдүвүс. Бо дээрге кончуг улуг ужур-лузалыг документ чүве-дир. Бистиң Төрээн чурттувустуң дараазында беш чылда хөгжүлдезинин улуг перспективалары малчыннар бистерни улам-на сорук кылыр. Ынчангаш бо кыштан чаңгыс-даа баш мал оскунмас дээш эрес, шудургу ажылдаар ужурлуг бис. Мен Төлевилелди бурнуу-биле деткип тур мен. Ол улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга бодунуң үлүг-хүүзүн киирер дээш кижи бүрүзү эң-не кызымак, ап сеткилдиг, харыысалгалыг ажылдаары негеттинип турардыр. Мен бодум хүүмда бо кыжын төрүүр 100 өшкүге онаштыр 100 анайны мендн доруктурарым, өшкү бүрүзүнден 800 грамм чөвек лүктү кыргын алырын хүлээнип тур мен.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

БЕШ ЧЫЛДА—6 ЧЫЛ 7 АЙНЫЫН

МОСКВА. Ф. Э. Дзержинский аттыг «Трехгорная мануфактура» комбинатта «СЭКПниң XXVI съездизин төлептиг уткуул!» деп кыйгырыгнын адаа-биле социалистиг чарыш калбарган. Ол мурнакчы будүрүлгении дөрт үүс хире ажылчыннары чыл планын ноябрь 7-де-ле күүседипкеннер.

Белеткел цехиниң мастериң дузалакчызы коммунист В. Я. Самсоновтуң удуртказ бригадазы съезд мурнуңуң ээлчээнге күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап турарлар. Оон бүдүрген продукциязы чүгле тергиин эки шынарлыбиле өскелерден онзаланган. Беш чыл планын үк бригада хуусаадан эрте күүседкеш, аңаа немей 37,4 тонна продукцияны ажылдап кылган.

Ол коллективтиң бүгү кежигүннери коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты эдилеп чоруурлар. Үк бригаданың кежигүннери беш чыл дургузунда 6 чыл 7 айларның планын күүседип дээн сөзүнге ээ болуп турарлар.

ЧУРУКТА: В. Самсоновтуң удурткан бригадазының кежигүннери. Солагай талазындан: В. Самсонов, Н. Шевчук А. Стексова, Г. Чурилова аныяктарның дагдынмкчызы Л. Гусева.

В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Төлевилелди чугаалажып тур бис

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

«1981-1985 чылларда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезинии кол угланыышкынарны» деп СЭКПниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин Улуг-Хем районуң совхозтарында калбаа-биле чугаалажып, оны чүүлдүгүнүп, деткип турар.

Кол угланыышкынарның төлевилелин «Ак-Туруг» совхозтуң Чаш-Тал сүт-бараан фермазының коллективи улуг көдүрлүүшкүн-биле таныжып көрген. Ферманың коллективизи бо чылдың он бир айларының дургузунда 455 центнер сүттү күрүнеге саткан. Чыл планын күүседир дээш саанчылар күжениишкинниг ажылдан турар. Мурнакчы саанчы Анай Шадыповна Сундуй бодунга алган бедиткен хүлээлгезин күүседкен. Ол он бир айларның түңнели-биле 12,5 тонна сүттү бодунда быжыглаан болук инектериңден саггаш, социалистиг чарыштың тинлекчизи болган.

Төлевилел-биле танышкан хуралга мурнакчы саанчы Анай Сундуй сес алгаш, мынча дээн:

— Көдээ ажыл-агый продукциязының чылда ортумак будүрүлгезин 12—14 хуу көвүдедирии, нинтилел ажыл-агыйының күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 22-24 хуу бедидерин кол угланыышкынарда баш удур көрген-дир. Ылангыя мал ажылының ажылдакчыларының мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Малдың продуктулуун бедидер. Чылда ортумаа-биле 97-99 млн. тонна сүттү будүрерии чедиг алыры айыттынган. Ону амыдыралга боттандырары саанчыларның, бистернин, кижи бүрүзүнден хамаарлыр апаар.

Бир деминг, кижи бүрүзү дең-дескн ажылдаар болза, бистин көргүзүглериве уламна бедик болур. Амдыызында бистин ферманда механизация ажыглавайн турар. Он бирги беш чылда ферманы бүрүнүбиле механизастаар хемчегии совхозтуң удуртулгазы чедип алыры эргежок чугула деп саналдыг мен.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төлептиг белектерлиг үткүүр дээш ферманың коллективи мал кыштаглаашкынын чедиишкиниинг эрттирери, сүт саалдазын көвүдедир дээш болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылыр деп шинтпирлээн.

Кол угланыышкынарның төлевилелин танышкан хурал «Найырал» совхозтуң Бара-Тал салбырының Ортаа-Хемде өшкү бригадазынга база болган. Бо совхоз өшкүнү өстүрер талазы-биле районда көскү чернн эелеп турар. Совхозта шупту 8879 баш өшкү санаттынып турар. Онгу беш чылдың сөөлгү чылында өшкү кадарчылары 3540 анайны мендн доруктурган. Бригаданың кадарчылары бо чылын өшкү дүгүн күрүнеге садарының планын 105 хуу күүсеткен. Амгы үеде бригаданың өшкүлери 30 коданда кыштап турар. Малчыннар кыштан өшкүлерни хүр ажырар дээш башудур ыяк белеткенин алган. Ынчангаш кыштаглаашкын эки эртип турар

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин танышкан хуралга санал берген, мурнакчы малчын Сат Санчы мынча деп чугаалаан:

— Төлевилелди танышып көрдүвүс. Бо дээрге кончуг улуг ужур-лузалыг документ чүве-дир. Бистиң Төрээн чурттувустуң дараазында беш чылда хөгжүлдезинин улуг перспективалары малчыннар бистерни улам-на сорук кылыр. Ынчангаш бо кыштан чаңгыс-даа баш мал оскунмас дээш эрес, шудургу ажылдаар ужурлуг бис. Мен Төлевилелди бурнуу-биле деткип тур мен. Ол улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга бодунуң үлүг-хүүзүн киирер дээш кижи бүрүзү эң-не кызымак, ап сеткилдиг, харыысалгалыг ажылдаары негеттинип турардыр. Мен бодум хүүмда бо кыжын төрүүр 100 өшкүге онаштыр 100 анайны мендн доруктурарым, өшкү бүрүзүнден 800 грамм чөвек лүктү кыргын алырын хүлээнип тур мен.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Эдер-оол Дондукович Монгуш № 163 КМК-да чазаныкчылар бригадири. Ол 1978-1979 чылдарның түңнели-биле социалистиг чарыштың тинлекчизи болбушаан ВЛКСМ ТКның «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек демдээбиле шаңнаткан. Аныяк коммунистиң удуртканы бригадазында 10 кижи бар. Онгу беш чылдың доозукчу чылында үк бригада будүрүлге планын 110 хуу күүсеткеш, келир чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Э. Д. Монгуш партияның XVIII область конференциязының делегады болуп, оон ажылынга киришкен.

ЧУРУКТА: Э. Д. МОНГУШ.

Николай Николаевич Шоев — Чадаананың автобудурулгезиниң мурнакчы чолаачыларының бирээзи. Чолаачылар аразында калбарган социалистиг чарыштың хөй дакпыр тинлекчизи Николай Николаевич Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

Н. Н. Шоев чоокта чаа болуп эрткен партияның XVIII область конференциязының ажылынга киришкен.

ЧУРУКТА: Н. Н. Шоев.

ПЕНСИЯЖЕ ҮНЗЕ-ДАА

Күш-ажылдың хоочуну Шагдыр Көкович Хуна харылзаа шугумунга ажылдаала чээрби үш чыл болу берген. Ол баштай Эрзиниң харылзаа белдирииге электромонтёрлээп эгелээн. Онаашкан ажылынга эң-харыысалаалыг болбушаан, бодунуң билиг-мергежилин доктаамал бедидип, түр курстарны-даа дооскан.

Чылдар эрткен. Оон-биле кады Шагдыр Көкович чиниң арга-дүжүлгелээ байып орган. Дүрүлгелээ харылзаа ажылдакчызы электромонтёрдан электромеханик четкен. Ол бодунуң кол ажылындан аңгыда чоннуң үрелеп радиоприёмниктерин болгаш радио аппараттарын сеткеп кылырындан чаяан дивес. Хоочун ажылдакчы аныяктарның дагдыныкчызы. Чаа ажылдап эгелээн аныяктарга бодунуң байлак дүрүлгелиг күүседии-биле дажыдып келген.

Шагдыр Көкович пенсияже үнзе-даа, ынак жергежилинде бараан болбушаан. Ажыы үеде харылзаа белдирииде дизелист-аккумуляторщиктиң үүлгелеэнин күүседип турар. Харылзаа белдирииниң мастерскаазынга кире бээрге ол телефон аппаратыгын сеңгээн олурар. Харылзаа шугумунуң хоочун ажылдакчызы 1976 чылда ССРЭ-ниң харылзаа министерстводунуң «Хүндүлүг радист» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан.

Харылзаа белдирииниң хоочун ажылдакчызы партияның XXVI съездиниң төлептиг үткүүр дээш тыва бедиткен хүүда хүлээлеени бодунга алаш, ону ажыр күүседир дээш ажылдап турар.

А. ТАВА.

Эрзин район.

ИДЕНКЕЙ ЖИТКЕН

СЭКП ТК-ның Төлевилелин тайылбырлаары, чугаалажыры Таңды районда идепкейжээн. Баштайгы удаада хүш-ажылчы коллективтерге, суурларга документтерни тайылбырлаар, чугаалажып көөр талазы-биле 31 санныг ажыл-бүрү хемчеглерни чоруткан. Партия райкомунуң актиеи, СЭКП Тыва обкомунуң шинчи аңаа ажылдап турган пропаганда болүүнүң кежигүннери 22 коллективтерге хуреларны, митингилерни, активти эрттирген. Аңаа 1116 кижи одуруушкан болгаш 20 ажыг кижи, оон иштинде 7 ажылчын санал берген. Төлевилел талазы-биле боттуг киирген саналдар оон ашкан, оларны өөренип, аналлзтеп көрүп турар.

Партизаның Таңды райкомунуң активи чурттакчылыг чер бүрүзүнге 28 лекция, беседаны кылган.

Е. ДАРГАН-ООЛ.

МАТЕРИАЛДЫГ ИДИГ БЕРИИШКИНИН АЖЫГЛААР

Ажылчы чоннарның материалдыг чаагай амыдыралын бедидер дугайында Коммунистиг партия болгаш Совет чазак хүн бүрүде улуг сагыш салып турар. Ынчангаш көдээ ажыл-агый продуктуларын будүрерии болгаш күрүнеге садарын көвүдедиринге материалдыг идиг бээрииниң хемчеглерии ап турар. Оон биз тодаргай херечизи болза «Мал ажылының продуктуларын будүрерии болгаш аңаа колхозтарның, совхозтарның материалдыг сонуургалыг бедидер дугайында» түскай доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1970 чылда хүлээп алганы болур. Күрүнеге чыл планнындан ажыр дужаараан эттиг, сүттүг, дүктүг болгаш дагаа чуургазының ортээмге 50 хуу немелдени төлеп бээрии ол доктаалда айыткан. «Көдээ ажыл-агый продуктуларын будүрерии база белеткээрии, планнаарын болгаш экономиктиг идиг бээрии экижидер дугайында» доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1980 чылдың декабрьда хүлээп алган. Онгу беш чылда чедип алдынган ортумак деңнелден ажыр күрүнеге продукция сатканы дээш, садын алыр өртектериниң 50 хуузу хемчээлдиг немелдени 1981—1985 чылдарда колхозтарга, совхозтарга, өске-даа көдээ ажыл-агый будүрүлгелериниге болгаш каттыжыышкынарыга төлеп бээрии ол доктаалда баш удур көрген.

Үстүнде айыткан баштайгы доктаалды бистиң республиканың белеткел органнары болгаш совхозтары херек кырында боттандырып турар. Чижээ, эрткен чылдарда республиканың ажыл-агыйлары мал продуктуларын күрүнеге пландап артыкка сатканы дээш барыкла 500 муң рубльдин орулгазын алган. Немей алган оруулгаларны совхозтар будүрүлгенин мурнакчыларын шаңнап мактаарынга ажыглап турар.

Ынчалза-даа күрүнениң материалдыг идиг бериишкинин болдунар аргазын ажыглаарынче чамдык совхозтарның удуртукчулары, бухгалтерлери, экономистери кошкак кичээнгей салып турарының фактылары бар. Күрүне планындан ажыр дужааттынган мал ажылының продуктуларының 50 хуу хемчээлдиг немелде төлевирии алыр дугайында хыналда актыларын чогуур ей-шаанда тургуспайн, хуусаазын эрттиргеш, материалдыг идиг бериишкинин ажыглавайн баар совхозтар эвээш эвес болуп турар. Ол айтыгны республиканың улустуң контроль комитединге база тургузуп, чугаалажып тургулаан.

Чижекке мындыг фактыны ап көрээликер. 1979 чылда Бай-Тайга районуң ажыл-агыйлары сүттү күрүнеге дужаарының чыл планын ажыр күүсеткен. Ындыг турбуже, совхозтарның бухгалтерлериниң харыысалга чогуңун уржуу-биле ажыр сатканы сүттүң акт-документизи кылдынмаан болганда, 50 хуу немелде төлевирии албаан. Ол шыкаш Тожу районда «Май 1» совхоз эрткен чылын ажыр дужаараан сүдүүн немелде төлевирии бо чылдың мартта арай боорда алган. Бир эвес планнан ажыр сатканының актызын чогуур үезинде, тодаргайлаарга чыл төнери билек-ле кылгаш киирген болза, немелде төлевирии саадал чок ап болуур турган.

Чыл планындан ажыр күрүнеге саткан мал ажылының продуктуларынга тус-тус хыналда актыларны үүле совхозтарның хол бухгалтерлери кол экономистер-биле кадыкылын тургузар хүлээлгелиг. Ынчаарга көдээ ажыл-агыйның өске органнарының төлөзлекчилери ындыг хыналда актызын тургуспас болгаш аңаа кирипшес. Доктаалда айыткан ол чүүлдү хажыдып турар таварылгалар база бар. Чижээ, 1979 чылда Эрзин районуң совхозтарының чыл планындан ажыр сатканы мал ажылының продуктуларының хыналда актызын районуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң юристконсультантызы У. Саая кылып тургускан. Ужурунда бо ажылды аңаа хамаарылга чок өске кижилер холгаарлап болбас турган. Районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң дүжаараан дагаа эъдии планга киир санаар.

Планнан ажыр күрүнеге саткан эътке немелде төлевирии бээрде, баштай иинти эттиң ортумак өртээн тывар. Ону кылырда, совхозтуң күрүнеге шупту дужаараан эъдиидеп киирип алган акша оруулгадан иинтиниң чеменилгезинге ажыглаан эттиң өртээн болгаш сатканы уксаалыг малдарның өртээн казып каапкаптар. Оон арткан акшаны чүгле күрүнеге дирижге дужаараан малдарның зачёттуг деңзизиниге үлептере, бир центнер эттиң ортумак өртээ үнүп келир. Ону планнан ашкан эътке көвүдедир. Оон үнген акшаның 50 хуузуи азы чартының немелде төлевирге алыр.

Ажыл-агыйлар аразының семиртилге каттыжыышкынарында турар аныяк шарыжыктарының немелде деңзизии планга киир санаар болгаш он 50 хуулуг немелде төлевирге база киреп.

Совхозтарның күрүнеге саткан аар деңзиглиг аныяк малдары дээш бээр 35—50 хуу немелде төлевирии иинти эттен киреп акша оруулгадан каамас болгаш планнан ажыр дужаараан дээш бээр 50 хуу немелдеге киреп.

Чыл планында көрдүнеп сүттү болгаш дагаа чуургазын ажыл-агый ажыр күүсеткен болза, ол-ла хүнден эгелеп 50 хуу немелде төлевирии берип эгелей бээр. Чижээ, совхоз чыл планын декабрь 1-де күүседипкен болза, декабрь 2-ден эгелеп күрүнеге киирген сүттүң болгаш дагаа чуургазының ортээнге 50 хуу төлевирии немей бээр. Ажыл-агыйларның иинтиниң чеменилгезинге ажыглаан сүдүн болгаш дагаа чуургазын планга киир санаар.

Ынчаарга ажыл-агыйдан шуут-ла садыг четкизинге, санаторийлерге, дыштанылга базынарыга, уруглар албан черлеринге үүрмектеп садар өртек-биле киирген сүт болгаш дагаа чуургазы немелде төлевирге кирбес.

Ынчангаш совхозтарның бухгалтерлери белеткелдер органнары-биле кадыкылынга чорудар үе келгеп.

Районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдери болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының база шынарының талазы-биле күрүне инспекциязары совхозтардан мал ажылының продуктуларының күрүнеге киреп турарын шинчы контролга ап, планнан ажыр сатканы продуктулар дээш немелде төлевирии чогуур өйүде кылырын хандырар ужурлуг.

Х. ЧЫМБА.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шынарының талазы-биле Тыва АССР-ниң күрүне инспекциязының кол инспекторунуң оралакчызы.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези № 299 «Шыкда»).

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иенин алдары» орденниң II чергези-биле

Васса Васильевна **Гаева** — Дерзиг-Аксыныӊ ургларыӊ интернат-бажыӊныӊ ажылдакчызы.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иенин алдары» орденниң III чергези-биле

Екатерина Ивановна **Буянды** — Кундустуг суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин медалы» медальдың I чергези-биле

Хуваал Очуровна **Чульдум-Сүрүн** — Мугур-Аксы ортумак школазыныӊ башкызы.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иенин медалы» медальдың II чергези-биле

Чечек Самыковна **Оюн** — Кодэ-ажыл-агыйның дүржулга ставшиязының ажылдакчызы.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин алдары» орденниң II чергези-биле

Карамаа Чылбаковна **Баян** — «Кызыгаар» совхозтуӊ ажылчыны.

Анчимаа Морозовна **Сагаан** — «Чодураа» совхозтуӊ ажылчыны.

Саичайбан Оюновна **Шойгарова** — Самагалдай ортумак школазыныӊ техниктиг ажылдакчызы.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин алдары» орденниң III чергези-биле

Долзат Үгер-Бооевна **Баа-Хөө** — «Тес-Хем» совхозтуӊ ажылчыны.

Сирзенмаа Сандыковна **Болат-оол** — Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Өнер Самдановна **Борбак-оол** — чурттарга коммунал будурулгелер эргелелиниӊ ажылдакчызы.

Лопсанмаа Чоодуевна **Доктаалай** — Самагалдай ортумак школазыныӊ техниктиг ажылдакчызы.

Алдын-кыс Лопсановна **Чооду** — «Тес-Хем» совхозтуӊ ажылчыны.

Тамара Чоодуевна **Шалык** — «О. Шынаа» совхозтуӊ ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин медалы» медальдың I чергези-биле

Дыимаа Кара-ооловна **Бичеоол** — «Тес-Хем» совхозтуӊ ажылчыны.

Доржатмаа Тараачыевна **Даажамба** — Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Лидия Түлүшовна **Даакуу** — «Кызыгаар» совхозтуӊ ажылчыны.

Алдын-кыс Кара-ооловна **Данчыт** — Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Светлана Сергеевна **Енэке** — Самагалдай № 4 ясли-садының ажыл-агый эргелекчизи.

Чурум Сонамовна **Калчан** — районнар аразының Сельхозтехника каттыжыышкынының техниктиг ажылдакчызы.

Дадар Ногаанчыевна **Седен** — «Кызыгаар» совхозтуӊ ажылчыны.

Нюра Кооказевна **Серендоо** — «Тес-Хем» совхозтуӊ ажылчыны.

Хачы Донуйевна **Соян** — «Кызыгаар» совхозтуӊ ажылчыны.

Клара Чоодуевна **Суваноол** — Самагалдайныӊ № 3 ясли-садының уруглар ажаакчызы.

Елена Донгуповна **Шывык** — «Тес-Хем» совхозтуӊ ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Сояновна **Болат-оол** — «Тес-Хем» совхозтуӊ ажылчыны.

Долзат Чүктээровна **Кокуу** — «Чодураа» совхозтуӊ ажылчыны.

Клара Моигушевна **Оюн** — Шуурмактың арга-ыяш ажыл-агыйының ажылдакчызы.

Наталья Чоодуевна **Сартыыл** — «Тес-Хем» совхозтуӊ ажылчыны.

Делгермаа Шыырановна **Соруктуг** — «Тес-Хем» совхозтуӊ ажылчыны.

Чечек Сергеевна **Соруктуг** — «Кызыгаар» совхозтуӊ ажылчыны.

Бичe Осур-ооловна **Тумат** — «О. Шынаа» совхозтуӊ ажылчыны.

Алдын-кыс Шойдаковна **Чооду** — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Тамара Дывыевна **Шыырак** — «Тес-Хем» совхозтуӊ ажылчыны.

Сырбык-Кара Шойдаковна **Ээдем** — «Тес-Хем» совхозтуӊ ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин алдары» орденниң II чергези-биле

Саймык Даниловна **Кенден** — «Мөрен» совхозтуӊ ажылчыны.

Дузак Балзайевна **Лопсан** — «Чаа орук» совхозтуӊ ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иенин медалы» медальдың I чергези-биле

Саян Шыырановна **Зайцева** — Эрзин суурда ажаалда кассазының бухгалтери.

Чагармаа Ланзевна **Ланзы** — «Мөрен» совхозтуӊ ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Иенин медалы» медальдың II чергези-биле

Сомаа Чаповна **Енэк** — Эрзин суурда ажаалда кассазының кассири.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1980 чылдың ноябрь 28.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОВЕТ САНАЛДЫ ДЕТКИП

АДЕН. (СЭТА). Персид мугулдурунуӊ зоназының айыл чок турарын хандырар талазы-биле Индияга аян-чорууныӊ үезинде СЭКП ТК-ныӊ Чингине секретары, ССРЭ-ниӊ Дээди Соведининиӊ Президиумунуӊ Даргазы Л. И. Брежневтиӊ көлүргени совет саналдарны бүрүн деткип турарын демократтыг Йеменниӊ парлалгазы болгаш хөй-ниитизи илергейлеп турар.

Персид мугулдурунуӊ талазы-биле Совет Эвилелиниӊ саналдары бистиӊ девискээр кавыыстын улустарыныӊ эрге-ажыктарынга бүрүн таарыжып турар деп, «Арбэзаташар октябр» солуунуӊ тайылбырында чугаалаан. Делегейниӊ бүгү депшилгелиг күштериниӊ болгаш араб күрүпелериниӊ хөй нуруузуныӊ талазыныӊ ол саналларны ынчангаш харын чүүлдүгүнүүшкүн-биле уткаан. Аравия чартык ортулуктуӊ эриктериниӊ чоогунда америк шериг күжүнүӊ күштелиишкини болгаш америк шериг-далай флодуӊ мөӊгеп турары араб улустарныӊ айыыл чок догуннаашкыныӊга кайы хире ыяанышкын болуп турарын олар эки билир. Америк империализминиӊ Чоокку Чөөн чүкте сонуургалдары Чоокку Чөөн чүктүӊ улустарыныӊ эрге-ажыктарынга шуут чөрүшкек. Ынчангаш араб депшилгелиг күштериниӊ чугула сорулгаларыныӊ бирээзи чүл дээрге, Аравия чартык ортулуктуӊ болгаш Персид мугулдурунга американнарыӊ түргүсинээш дээш демисел болур деп, ол солуун демдеглээн.

Империализминиӊ болгаш реакциялыӊ «коммунистиг кыжанышкын турар» дээр хоозун чулчуруушкуннары-биле араб чурттарыны бүзүредир дээр орал-дажыышкынары шуут бүрүл дүжер. Совет Эвилели араб улустарныӊ шынчы өнүүлүр, ынчангаш оон кедүрген саналдары Чоокку Чөөн чүкке тайбыныӊ болгаш айыыл чок чорукту камгалап арттыраринга, америк империализминиӊ болгаш оон бо-булаала өмээржикчизеринииӊ талазыныӊ болдуруп турар чаа хайыннарныӊ болгаш чөрүдээлеринииӊ кыжанышкыныӊ болдурбалыӊга Совет Эвилелиниӊ шынчы сөнүүргалдыныӊ чырыткыланчак хереченизидир деп тайылбырда айыткан.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Социалистиг Республиканыӊ алдыгы сессиязы ажылын ында дооскан. Вьетнам күрүнениӊ чаа Үндезини Хоойлузуныӊ төлевилелин, экономиктиг байдалды болгаш келир чылын социалистиг Вьетнамныӊ хөгжүлдезинииӊ планын депутаттар көрген. Бүгү чоннуӊ тура-соруун илергейлевишаан олар дораан-на күштүг болуп кирген чаа Конституцияныӊ чаҢгыс эп-сеткилдиг хүлээп алганнар. Чедиги чыыштын Национал хуралынга сонгулдаларны 1981 чылдың апрель 26-да эрттиреринии шинтпирлээн.

Үшкү вьетнам беш чылдың баштайгы чылы—1981 чылдың күрүне планың сессия бадылаан. Улустуӊ хереглел бараннарын болгаш аъш-чем продуктуларын бүдүреринии улам көвүдедирин планда көрген. Школаларны, уруглар садтарын болгаш эмнелгелерин тударынга, культураны эртемни болгаш техниканы хөгжүдеринге, ажылчы чоӊларныӊ чурттарга байдалдарын экижидеринге дыка хөй акша-хөреӊгилериӊ дөзевилээн.

Чүрттүүн Национал хуралыныӊ кыжанышкын турар» дээр хоозун чулчуруушкуннары-биле араб чурттарыны бүзүредир дээр орал-дажыышкынары шуут бүрүл дүжер. Совет Эвилели араб улустарныӊ шынчы өнүүлүр, ынчангаш оон кедүрген саналдары Чоокку Чөөн чүкке тайбыныӊ болгаш айыыл чок чорукту камгалап арттыраринга, америк империализминиӊ болгаш оон бо-булаала өмээржикчизеринииӊ талазыныӊ болдуруп турар чаа хайыннарныӊ болгаш чөрүдээлеринииӊ кыжанышкыныӊ болдурбалыӊга Совет Эвилелиниӊ шынчы сөнүүргалдыныӊ чырыткыланчак хереченизидир деп тайылбырда айыткан.

ЮБИЛЕЙГЕ ХОЛБАШТЫР

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар күрүненииӊ 1300 чыл болур деп турарынга үткүштүр Болгариянын Компартиязының ТК-зыныӊ, Күрүне чөвүлелиниӊ, Министрлер Чөвүлелиниӊ, хөй-ниити организациязыларыныӊ удуртур органнарыныӊ каттышкан хуралы болгар найысылалга болган. Кайгаччыктыг юбилейни холбаштыр болгар улуска кыйгырыгны хуралдан хүлээп алган болгаш ББП ТК-ныӊ Биргии секретары, Болгария Улус Республиканыӊ Күрүне чөвүлединиӊ Даргазы Т. Живковту башталыр ниити чоннуӊ юбилей комитединиӊ составын түүлдүг деп көрген. Партия болгаш күрүне удуртукчулары, хөй-ниитиниӊ көскү ажыл-дакчылары, күш-ажылдыӊ мурнакчылары, эртем болгаш культура ажылдакчылары юбилей комитединиӊ составында киргеи.

Ол хуралга Тодор Живков, Болгариянын Компартиязының болгаш Болгария Улус Республиканыӊ өске-даа удуртукчулары киришкен.

Хайныышкыныӊ XX үүс чылдың сезен бирги чаа чылынче кижи торелгетен даартадан эгелеп кирииптер. Сезен чылдарныӊ эгезинде делегейниӊ янзы-бүрү чурттарында туннел-ерни ундурүп, амгы байдалды анализтеп, келир үениӊ кандыг болуруп чугаалажып көрүп турар. Кижилерни келир үеде чүү манап турарын оларныӊ сонуургап турары билдингир болгай.

Бистиӊ чуртувус 80 чылдарже бүзүреалиг базым-биле бар чоруур. «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниӊ экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниӊ кол угланыышкыннары» деп, СЭКП ТК-ныӊ төлевилелиниӊ программалыг эп чугула документ кылдыр бүгү делегейде уткаан. ССРЭ-ниӊ экономиктиг хөгжүлдезиниӊ болгаш совет кижилериӊ материалдыг чаагай чоруун улам ынай бедидеринии өндүр-чаагай перспективаларын ол төлевилелде айыткан. Дараазында он чылда боттандырары-биле ССРЭ-ге төлевилээн ол планнарны күүседири Советтеӊ чуртунуӊ делегейге ат-алдарын улам бедик кодурер деп, янзы-бүрү чурттарныӊ политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары, даштыкы парлалга онзадап демдеглеп турар.

СЭКП ТК-ныӊ Төлевилелиниӊ шериг-далай флодуӊ мөӊгеп турары араб улустарныӊ айыыл чок догуннаашкыныӊга кайы хире ыяанышкын болуп турарын олар эки билир. Америк империализминиӊ Чоокку Чөөн чүкте сонуургалдары Чоокку Чөөн чүктүӊ улустарыныӊ эрге-ажыктарынга шуут чөрүшкек. Ынчангаш араб депшилгелиг күштериниӊ чугула сорулгаларыныӊ бирээзи түл дээрге, Аравия чартык ортулуктуӊ болгаш Персид мугулдурунга американнарыӊ түргүсинээш дээш демисел болур деп, ол солуун демдеглээн.

Империализминиӊ болгаш реакциялыӊ «коммунистиг кыжанышкын турар» дээр хоозун чулчуруушкуннары-биле араб чурттарыны бүзүредир дээр орал-дажыышкынары шуут бүрүл дүжер. Совет Эвилели араб улустарныӊ шынчы өнүүлүр, ынчангаш оон кедүрген саналдары Чоокку Чөөн чүкке тайбыныӊ болгаш айыыл чок чорукту камгалап арттыраринга, америк империализминиӊ болгаш оон бо-булаала өмээржикчизеринииӊ талазыныӊ болдуруп турар чаа хайыннарныӊ болгаш чөрүдээлеринииӊ кыжанышкыныӊ болдурбалыӊга Совет Эвилелиниӊ шынчы сөнүүргалдыныӊ чырыткыланчак хереченизидир деп тайылбырда айыткан.

ЧАА КВАРТИРАЛАР ДУЛГУУРЛЕРИН

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Дооскан чылда барык 445 муӊ өнгө өг-бүлелер чаа квартираларын дулгуурлерин алганнар. Венгрия Улус Республикаларында дыка хөй хоорайларында бедик үүгүлээн чаа тудуглар районнарыныӊ онзагай эки шынарлыын оларнын дыка хөй эм бөзин бедии-биле үнелеп четтигиннер.

Чаа чурттарга бажыӊнар-ны тударда тудуглар болгаш архитекторлар чаа квартираларын эстетиктиг будуӊнче, тудугуӊ культуразынче, бажыӊныӊ чурттарынга эргиннче улуг кичээнгейни салып турар. Чурттарга кварталдар

Шүлүк кыдыраажындан

ЧАА ЧЫЛДЫҢ ЛИРИКАЛАРЫ

Чаа чылдың дүнезинде
Часты дагын сактыр чүмүл?
Бадып турар харлэр безин
Баштайгы чаъс чагган
дег-дир.
Кылаң мөңгүн эртине дег,
Хыраа шыпкан ыяштар
нөргеш.
Чечектелген чодураалар
Сеткилимге чуруттунду.

* * *

Харжыгаш бооп ойнап
турдун,
Хамык оолдар дапкыш
тынып,
«Хар хаан кызы—даңгына»
—деп,
Хандыкшылдыг сөглеп
турду.
Чүге чүве кылаң хевиң
Чүрээм чайгаар шимирт
кылган,
Келин болуп, нуда хевин
Кедип алган ышнаш болдум.

ХЕРБИС

Сөөн кыштың чооргаңы
Солун ак хар черни шыпты.
Хаактыг бадар Хербис
даавыс
Халат иеткен манап туру.
Субботада, улуг-хүнде
Сувуравыс ынаар бараал,
Сорук киирип омакшыдар
Чогум дыштың ораны ол.
Бөлүк-бөлүк чаржып
баткаш
Эрттирер-даа, эртер-даа бис.
Мөңгүн хыраа арын чиңнеп,
Эстээн дүвү эчигейлээр.
Змдик аъттың хойганы дег
Шагаа шагы кидин турда,
Кундагалар кыңгыраары,
Курай-йөрээл дыңналыры—
Кудавыска эш-өөр чыглып,
Шайлап, хөглеп турган
дег-дир.

* * *

Маскарадтан үнген дораан,
Бажыңыңче далажыптың.
Калышпайн чоруп ордум
Хая көрбейн киже бердиң.
Дүргектелдир харлар үргеч,
Дүвүлүг хат херим эжиин
Халырт нылдыр ажа шапты,
Калдар ыдың ээрип үндү.
Хыраа шыпкан соңгаң
өттүр
Шырым булут аразында
Чырык ай дег сагындырдың.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ДААНГА

Эжеш хаантар маңы онкур,
Зэй тыртнаш ушканнарны
Электээйн, «Эр-хей!» дээр
бис.
Кылыйтпышаан сыылаткаш,
Кырлаң чоога, ажыр-кежир,
Кызыдыр-ла четтирбейн
баар
Кымдан артык кыстар көөр
бис.
Кежээликтей чанып ора,
Кедергей-ле хөглежир бис:
«Өрээл эзлеп хүнзээн улус
Өө тынып эзеп чыдар».

В. САГААН-ООЛ.

Сонуургактарга

ЧААН СӨӨГҮНҮҢ ТӨРЕЛИ

Кышилөөтүн «Выбормприбор» бүдүрүлге каттыжышкынының ажыглап турар чүүлдериниң дапзызында чаан аазы деп материал бар. Электри төгүн дамчыпас ол материалдан эң бичии катушкаларны кылып турар. Кедергей хөделгир болгаш чигзи-биле ажылдаар гальваанометрлерге ол катушкаларны ажыглаар.

Чаан сөөгүнүң ол солукчузундан кылган чүүлдериниң сунээлп аварның изип, аазы кедергей соой бзрининң үезинде өскерилбес болгаш олшукка баксыравас. Ол солукчудан катушканы хөөглап кылыры база белеп. Чаан сөөгүнүң солукчузундан катушканы кылырда, оны баштай чиңгеледир изергеннеп алыр, а оон соонда дараалалга приборукка хөөглап алыр.

Хемчээлиниң талазы-биле хенвиг шидыг кылыгларны «Выбормприбор» деп бүдүрүлге каттыжышкынынга чылда чартык миллион келекти бүдүрүп турар. А оттуг-ыяштың үш хааржаанын иштинге чартык миллион ол келектерни сыңырып болур. Ол хире эй келектерни моон мурнунда 160 килограмм чаан сөөгүнден бүдүрүп турган.

Ховар болгаш улуг өртекиг материал болур чаан сөөгүк солуур чүүлдү тыварын хөй чылдарның дургузунда ийлеп, сураглап келген. Чаан сөөгүнге дөмейлежир болгаш оны солуур материал бүдүрүлгеде бар пластмассаларның аразындан тыылбаан. Кылымал алмаз-биле солуурга, быжыг эвес болган, киптиң сегел дүгү база таарышпаан. Синтетиктиг чүк кылыр Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел институду Кышилөөтүн бүдүрүлге каттыжышкынынга чаа материалды —фенилонну бүдүрүп берген. Ол чаа материалдан гальваанометрлерниң чамдык келектерин бүдүрүп эгелээн. Ергаш чаан сөөгүк ажыглап, чарыдаары кызырылган: оны солуур түскай пластмасса ам тыптып келген.

Б. ГИССЕР,
СЭТА-ның корр.

ТООЛЧУРГУ САЛЫМ-ЧОЛДУГ

Илларион Павлович Шестидесятый «Потемкин Таврический хаан» броненосецке 1905 чылда болган далайжыларның революсчу тура-халышкынының киржикчизи. Амгы үеде алыс күзелиңер кандыгыл деп оон бир чыл бурунгаар айтырган. Илларион Павлович элээн боданып ора харыылаан:

— Чүс харга чедир чурттаарын күзээр ийик мен. Оон ынай делегейге тайбың байдалды күзей-дир мен.

Хоочун далайжы-коммунистиң күзели боттанган: «Потемкинге» революсчу болуушкунуң эң сөөлгү дириг арткан киржикчизи чоокта чаа чүс харлаан.

И. П. Шестидесятый Полтавщинада Градижск суурга ядыы тараачыл өг-бүлеге төрүттүнген. Бичизинде-ле күш-ажыл кылып эгелээн. Кара далай Флодунга шериг албанын эртиргеп. Баштайгы үеде Севастопольдун флот экипажынга болгаш «Березань» деп өөредилге кораблинге албан эртиирип турган. Оон соонда «Потемкинге» мина машинизи болу берген.

Илларион Шестидесятый шеригден халашкан хүнеринде бодунун эжи — революсчу-далайжы Иван Лычев-биле калы матростарның чажыт чыыштарынга барып, прокламацияларны болгаш-хуудустарны, а чамдыкта «Искра» солуну чедирип берип турган. «Севастопольдун матростар төвүүнүн» организакчыларының бирээзи, «Потемкин» броненосецке социал-демократтыг организацияның удуртукчузу, РСДРП-ниң 1903 чылдан бээр кежигүнүнүң Григорий Вакуленчуктун сорук киирикчи кыйгырыглары, хаанныг эрге-чагыргага удур демисселче, социал талазы-биле чөптүг чорукту тургузарынче кыйгырыглары матростуң сагыш-сеткилин хайныктырган.

Кажан «Потемкинниң» кырынга кызыл тук киинский берген 1905 чылдың июнь хүнеринде Илларион Павлович ам-даа сактып чоруур... Ынчан түрэхалышкынының эгезинде мина офицери лейтенант Тони үстүкү палубаже үне халаан. Бирле чүве чугаалаар аян-биле ол матростарның удуртукчуларының бирээзи Афанасий Матюшенконуң чанынга чеде берген, хенертен револьвер ужулган боолапкан. Офицер-биле кожа турган Шестидесятый карак чивеш дээр аразында оон холуун өскээр идипкен болгаш ок Матюшенкога дегбейн хажыызынче эрткен.

Тура-халышкын үнген корабльдиң судно комиссиязының идепкейлиг кежигүнериниң бирээзи Илларион Павловичиге харыысалгалыг участокту — хайгаарал кылырын болгаш харылзаа тударын даасскан. Судно комиссиязының удуртукчузу Афанасий Матюшенко-биле кады ол «Потемкинниң» талазынче киргеп «Георгий Победоносец» броненосецте офицерлерни тудуп хорудашкан.

Революстуг корабльдин матростары боттарының планын эчизинге чедирип шыдаавайн барганнар. Ол үеде байдалдың онзагайын барымдаалаан, олар «Потемкинниң» Констанца румын эрге-чагыргаларга дужаар болгаш эриксе үнүп, политиктиг эмигрантылар болур ужурга таварышканнар.

Броненосецти румын эрге-чагыргаларга дужаар мурнуида революсчу кызыл тукту далайже дүжүрер деп судно комиссиязы шиитпирлээн. Ол даатганы Илларион Шестидесятый күүсеткеп.

Констанцка «Потемкинниң» 29 социал-демократтары оруе пролетариатка ажык чагааны чоруткан. «Мурнудагызы ышкаш ам бистиң лозунгувус: өлүм азы бүгү Россияны хостаары» деп ол чагаала бижээн. Ол төөгүдүг документиге Шестидесятый дөрт дугаарында ат салган.

Өске чуртка тоолашкынның үр чылдары эгелээн. И. П. Шестидесятый баштайгы үеде Констанцка, оон соонда үш чылда — Швейцарияга слесарылап ажыллаан. Анза ол В. И. Ленинни көөр, оон чугаазын дыннаар аас-кежиктиг болган. 1908 чылда Канадага көдээ ажыл-агый коммуназы организастаан бодунун потемкинчи эжи С. Денисенконуң келдиргенин ёзугаар Монреальга чеде берген. Ынчалза-даа коммуна тарап дүшкен. Шестидесятый демир-орук мастерскаялрынга арай боорда ажылга кирип алган. Оон соонда ол Калгари хоорайга барып ажылдай берген болгаш өг-бүленин аас-кежиин тып, Украинадан келген чаңгыс чер чурттуу уруг-биле чурттай берген. 1913 чылда олар оолдуг, ийи чыл эрткенде—кыстыг болганнар.

Оглунуң аар аарыының үжурундан Илларион Павлович Октябрь революциязындан чаартынган Төрээн чуртуга чүгле 1923 чылда ээп келген. Баштай ол төрээн Украиназынга слесарылал, оон соонда Москваның автозаводунуң модель цегинге 13 чыл бригадирээн. Үр чылларда көрүшпээн шылгаттынган хоочун өөнүктер — Шестидесятый биле Лычев Москвага ужуражы бергеннер.

1955 чылда, кайгамчыктыг броненосецтин тура-халышкынының 50 чыл юбилейинде, өске-даа потемкинчилер шыкаш И. П. Шестидесятый Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан. Ол маадыр-хоорай Одессаның хүндүлүг хамаатызы.

Илларион Павловичиниң шаңналдарының аразында — Тайбының совет фондузунуң медалы база бар. Бодунуң хуудага шыгжамырындан 4500 рубльди ол киирген.

Бо хүнеерде Илларион Павлович Шестидесятый Киевте чурттап турар. Бодунуң назыхары кыруза-даа ол аныяктаавын шериг-патриоттуг кижизидилгезинге киржип, потемкинчилериниң революсчу эрес-маадырлыг чоруунуң дугайында сактышкыннарны шериг кезектерине чугаалап берип чоруур.

В. МАКСИМЕНКО,
курлавырда полковник.

КЫШКЫ СЕЗОННУҢ СТАРТТАРЫ

Декабрь — календарь ёзугаар алыр болза, кыштың баштайгы айы болгай. Ындыг турбуже, Совет Эвилелиниң соңгу болгаш чоон районнарының, крайларының, областарының дыка хөй чурттакчыларынга кышкы спорт сезону олимпийжи чылдың күскү хүнеринде-ле эгелей берген. Кышкы спорт баазаларының, баштайгы массалыг маргылдаалариың дугайында ССРЭ-ниң Спорт комитединиң даргазының оралакчызы В. Л. СЫЧ СЭТА-ның корреспондентизинге мынча деп чугаалаан.

— Кирип турар медээлер ёзугаар алырга, дыка хөй черлериң чурттакчылары кышкы спорт сезонунга баш удур-ла белеткенип алган. Чижээ, улус депутаттарының Салават хоорай Советиниң күүскому хаак спортунуң дугайында айтырыгны октябрьда-ла чугаалашкан. Мурнуку чылдарда дег, Салаваттың спортчулары Бүгү-эвилелдиң чаңчыл болган «Хаак оруу чалап тур» деп конкурузунга баш удур хынмчалыг белеткенген, олар «Советский спорт» солуниуң шаналы дээш маргылдаага киржирлер. Ук хоорайда хаак орыктары чаазы-биле деритинген, кылымал хөлдүң кыдыын дургаар чурттакчылар чүнгулап эгелээн.

Ук конкурска киржирин күзээнерге Тулада база таарымчалыг байдалдар тургустуган. Брянскиинн «Десна» спортклубунуң баазазында чаа хаак оруу ажыттынган, амгы үеде «Брянскиинн машина тудуушкун заводу» бүдүрүлге каттыжышкынының күш-культуржулары массалыг стартче үнүп турар.

Сибирьинн, Соңгу үүктүн, Уралдың чурттакчылары бо хүнеерде кышкы спорт сезонунче бүрүү-биле «дуддуңүп» киргеп. Чижээ, Бурятиниң найысылалының муң-муң чурттакчылары өг-бүлелериниле хаактап, селгүүстеп эгелээн. ГТО-нуң кышкы комплекстерни дужаарынче киргикеп. Мурманскиде, Архангельскиде, Ухтада, Уралдың хоорайларында хаак маргылдаалары түлүктээн.

Баштайгы хаак оруун уткаанының байырлалынга Томскиниң муң-муң хаакчылары киришкеп. Өг-бүле старттары бо хоорайда чаңчыл апарган. Хоорайда болгаш областа пинтизи-биле 70 хире хаак баазалары, 120 хөөкей шөлүгештери ажылдап эгелээн. Бо беш чылдың эгезинде ук обласка 220 муң кижи хаак спортунга доктаамал киржип турган болза, ам 290 муң четкен.

Соңгу Осетиякың чурттакчылары колдуунда датта хаактазырынга ынак дээрзи билдингир. Ол автономнуг республиканың дагларынга баштайгы хар дүжери билек ажылчыннар, албан-хаакчылар, студентилер, школачылар — муң-муң кижи Альпы байырлалынга чыглып келген.

— Бо кыш дээрге, келир Олимпий оюннарынга чедир эртер дөрт чылдың эгези болгай. Бо сезонның онзагай талазы чүл?

— Бистиң шырак спортчуларывыстың күзел-чүткүүлүү Сараевога болур «Ак Олимпиадаже» утланган. 1984 чылда болур Олимпий оюнарынга киржир ат дээш демисел амдыгаштан эгелээр, кым спортка эң-не чүткүүлдүг, аважыгыр болдур, ол эргени ыяап чаалап алыр. Хаак спортунуң баштайгы старттарындан билдиинн турары-биле бистиң спортчуларывыстың белеткели багай эвес-тир. Аныяк спортчулар: Киев чурттуг Александр Козел, москвачылар Александр Чайко биле Надежда Шамакова олар сураглыг олимпийжилерден безин дудак чок болдулар. Ынчалза-даа хоочуннар шилиндек командада олудуп демисел чокка кайын бээр ийик аан.

— 1981 чылдың кышкы спортчу сезонунуң онзагай талазы чүл?

— Олимпий оюнларының аразында үеде ССРЭ-ниң улустарының кышкы Спартакиадазы эртер. Ол чаңчыл ёзугаар күш-культура коллективтериниң массалыг старттары-биле эгелээр. Бирги этаптың маргылдаалары үнүп келир чылда болур.

Өске улуг-улуг маргылдаалардан онзалап демделээр чүве болза, Бүгү-эвилелдиң көдээ спортчу оюнлары. Ол маргылдаалар Воловец болгаш Саноғников деп черлерге дагга хаактаарындан эгелээр, а колькиге маңгаарларның ужуражылгазы Киевке январьнитан те эгелээр. Ол маргылдаалар трамплинден шуранган өшкө февраль 4-те доостур. Ээш баш

Бобслейге бирги Бүгү алган. маргылдаазы планнаашкынын чоогунга февраль лээр. Олимпийжи спо хевири бо чылдан эртиир чуртуаска Областарга, хоорайдарнал берйоннарга, плангыя тура коллективтерин маргылдаалар ам-даалаан: дээр. Бо чылгы кыш темпизин хүнден таныылакеп.

рге кончуг документ

СЭТА-ның корре Төрээн чург. ЧКОВАНЯ да бек чыллашкан. улуг пер ынар биеук кирди, ан чаңгымас дээш

—Документалдыг фидар ужур— «Тываның неделязы» ледиг бүформастыг программ ур мен. Ол «Хөглүг ог». Дамчы

МОСКВАДА

20.30 — «Ye». Ин бодунуң программа. 21.05 — дээш киллы». Фигурлуг чуңгумнак, ак ның мастерлериниң салгалыг спорт школаларының турарчыларының көргүзүглеа бо кы— «Цирк ареназында» ошкуге Совет ырлар концерти мөңге «Мээң чуртум». Доку дыг телефильм. 23.50 чурузунчыл-биле, эштер!» Совет дуңгу ка байыр чедириишинин тур —05.30 — «Ак-кок отчу Эстрада артистериниң кол ти.

ИЙНГИ ПРОГРАММ

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Черепа Мультфильм. 18.10 — мила Сенчина ырлаар». концерт. 18.45 — «Су лы». Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — Делегейниң у тарының чогаадылгазы. 19. 20.30 — Уран-чечен кыска гулефильмнер. «Чедиишкинн «Ужурашкыже, оонук».

телевидени

ДЕКАБРЬ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — **«Электрониктин ужуралдары».** Хөй серилыг уран-чечен телефильм. 2-ги серизы — **«6«б»-ниң чажыды»,** 3-кү серизы — **«Ыттыг ооп».** 11.15 — Космос дугайында документалдыг фильмнер программазы: **«Звездный», «Черге чоруп турганының бижилгези».** 11.55 —**«Чиполино».** К. Хачатурянның баледи. 13.45 — **«Билип база өөренип ал».** Аныяк техниктерге дамчыдылга. 14.30 — Медээлер. 14.45 — **«Кышкы оюнер».** Музыкалыг тоол. 15.15— Уругларга фильм. **«Кайгамчык чүүлдер манагзынган».** Уран-чечен фильм. 16.25 — **«Буратино делгелгези».** 16.55—Улустуң аялгалары. 17.10— **СЭКПниң XXVI съездизинге уткуштур. «Өндүр улуг номнун арыннары»,** 5-ки фильм. 18.15 —**Богун делегейде.** 18.30 — **СЭКП-ниң XXVI съездизин толептиг уткуур.**

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15

ааар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгубарының чүк утланышкынныг хаттын дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25, чамдык районнарга 15—20 градус соор.

Кызылга онзагай өскерилишкин болбас. Хүндүс биче боранналар. Хаттың күжү кошкак. Агаар дүве 32—34, хүндүс 21—23 градус соор.

Автооруктарга чүвениң кестүрүү эки болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ДЕКАБРЬ 31-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Оюза даалгалыг поезд» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Цирктиң бичии артизи» 9.15, 12.35, 14.30, № 81 киночыныды 11.05, «Гараның кыйгызы» 16.30, 18.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чажыг балыладашкын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (үзэткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аът кырынга өлүр сен» 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

Бай-Тайга районнуң чурттакчызы М. Х. Чимиттин мал сатканы дугайында ЖЗП № 505628 квитанциязының читкени барымдаалаашы, ону күш чок деп санаар.

ШАГААДА

Рассказ

Ходугбан ирей мугур 70 харлаар. Ол хирезинде ам-даа адак-бышкла чиик, алдай тандызындан аннавышаан. Бир-ле хүн ирей боданып, таакпылап олура, кады-кыраапы Эммеек эйнеге чугаалаан:

— Че, көшкүн, канчаар бис, шагаа-даа чоокшулаан, хар-назы-даа дөгүп бар чор?— деп, сагындырган.

Эммеек эней кады-кыраапы ол ирейден шоолуг тудавас — аразы ийи-бир хар-ла хире:

— Шагаа-биле кады чылын кирер-ле болгай. Сен аът чылдыг. Мен чылан чылдыг. Сарыг чаарапны чалап көргүсеңвүссе кандыгыл, ашак — деп сүмелээн.

— Ийет, чылым кирер... Алырам, сээң чылың чылан эвес, улуг-ла болгай — дээш, эрезиһайың, орун бажында боозуруе-даа харап. Долгай-хоор дээр аъдын-даа сактып каап олурган.

Шагда Тожу чону шагааны амгы февраль айның эгезинде эртиирип чораан дээр. Шагаа дээрге-ле — Чаа чылды уткуурун ол чүве-дир.

Ирей, кадай «шагааны экиле эртиирип көрээли» диижип, сүмележип олурган. Чүү-даа болза, даштың аңмаарда күзүн үүжелеп алган аът-чеми-даа бар, черле шору.

— Хувураазын, кадай, Сарыг чаарапны, кайда көрөүр чүвени чалап-даа канчаар. Аъшчем, оюн-тоглаа, алыш-чарыы кылбас болза хоржок. Довуур-шилгини ыдыктаашы, салыптардыр — дээш, ирей бир чүве бодап ап-тыр.

— Довуур-шилги деп чүнүл, тений бердии бе, ашак? Оовуетту үүжелеп алчык бис чоп?— деп, кады-кыраапы шугулданы аарак алгырган.

— Хувураазын. Хендирбезин аан, кадай — дээш, ирей оолдарзыг каттыргаш, чудуруктарның алгаш, хендирбе сый шашкан кижилер өттүнгүлээн.

— Поох хайт, поох хайт даадым — дингилеп, Эммеек эней база-ла кады-кыраанының сөзүн чепсүнген.

— Ону сый шаантар эр турза. Белдир-аланың бызаазын шаңнаай бис, кандыг деп бодаар сен, издай?— дээш, ирей кады-кыраанынче көрүп алгаш, олурган.

Хендирбе дээрге тыва улустуң бир хүндүлүг чеми, күшшыдал көргүзер демдээ чораан.

Аалдарның улуг, биче кижилери байырлал шинчи кире берген, аалдың эң улуу Ходугбан ирейниң дугайында хөөрешкен турган.

Шагаа-даа келген. Хүн үнери-биле, улус Чаа чылға бүгүле чаагай чүүлдерни, аас-кежик, олча-омакты, амыр-мендии күзеп тургулаан. Оон аалының улузу бир дугаарындала эң улуг кижизи — Ходугбан ирейниң өөнге барып, ийи холун бурунгаар суңгаш:

— Амыр!— диижип, оон-биле чолукшуп тургулаан.

— Амыр!

— Амыр-ла!

— Мал сүрүг менди-ле тур бе, ынар?

— Менди. Силеринниде ыткуш сол, чаагай-дыр бе, ыңар?

— Чаагай, сол-дур—диижип, мендилежип, чолугушкан соонда, ол аалга шагаалап — чемненип, эътпеп эгелээн. Эът, бзлык, боова-боорзак дээш чемне хөй. Оон соонда Бидиглиг хаваандан чүкүлап эгелээн. Шылыраалап, даалылап, кажыктап, баг хап, ча, согун адып, харга аңдаштанып, чаржып, аалга ынчаар-ла шагаалап хүнээн.

Чылы кирип, 70 харлаан Ходугбан ирейниң өөнге кежээ улуг, биче чон база катап чыглып келген. Канчаар шагаалап турарын улус хөөрежип турар аразында, Дудуут аңчы Довуур-шилгиниң хендирбезин бо эккелген.

— Хувураным, кым-даа күш четпээн-дир, аалынче дедир чыын келген аза иргин!— дээш, чылы кирген ирей — Че, оолдар, кым шыдаарыл, тудунар! —деп, хөөреп турган.

Улуг, биче эр улус электрики астып, чудуруктарын көвеглеп алгылаашы, аалдар эргээш келген ыдыктыг хендирбезин ээлчег-биле үстүрүп эгелээн.

— Че, Дудуут, сен шылаар боор сен!

— Че, Лопсан, кандыг ийик сен!— суг, суг деп бот-боттарын ылалажып-ла турган.

Чаалап-чалап, улус чөгел төткеш, ам ыыт чок олурупкан.

— Хувураным, ол бызаның кым-даа албазы ол бе?— дээш, Ходуг ирей — каам, чоонгаа ооддар боор — дингилээш, электерин астып, билектерин сыыртыныл алгаш, хендирбени андара-дүндере тудуп көргүлээн.

Сагаан-Өгбен (Соок-Ирей)-биле дөмей ак салдыг, елеваштыг ирей хендирбени солагай холу-биле куду баштандыр туткаш, ол холунун чудуруун көвеглээш, кезек хейдиктир чайып турган.

— Хувураным!—дээш, чеден харлыг ирей харбаш дээн соонда хендирбенин довуур дегдокпак бажы агаарда тырыкыланып турган.

— Хувураным, ол-дур — дээш, ирей хендирбе бажын дилегзинин харангылаан.

Улус ыыт-даап чок:

— Амыр-ла, ыңар!— диижип, ирей-биле катап чолукшуп турган.

Дараазында шагаага Дудуут аңчы аяттанып турда, эзенгизинин баа шыдашпайн үстүп чаштап турган-на болгай. Шагаа өске аалдарга үргулчулээн. Чон чылы кирген Ходугбан ирейни алган, ботботтарынче амыр-мендии, аас-кежиин, ажыл-хожулунга буян-кежиктн күзежип:

— Амыр-ла!— диижип, чолукшуп, шагаалап тургулаан.

Л. ЧАДАМБА.

Богун эрги чылдың сөөлгү хүнү, а даарта чаа чыл эгелээр. Ынчангаш бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувус эрги чыл-биле сөөлгү катап байырлажып, Чаа чылды уткуур. Шагаданы чаа-чаа чедиишкиннер-биле демделээри бистин республикада чаңчыл апарган.

Бир-ле дугаарында Чаа чылдың байырлалын школачылар уткуп эгелээн. Кайда-даа кышкы дыштанылга кидин түлүк. Үстүнде чурукта Кызылдың № 7 школазында дыштанылга эгелээнинге оөрээн, омак-хөглүг уругларны тырттырган. А солагай талазында чурукта Кызылдың «Детский мир» магазининде ёлка каасталгазының ойнаарактарын садып турары. Республика найысылалының кол ёлказының (оң талазында чурукта) байырлыг ажыдыышкыны дүүн хүндүскүүн дөрт шакта болган. Ам оон чанында катыы-хөг эртенден орай кежээге чедир үзүктелбес. Ёлка чанында кылган чунгуда бичии чаштарның ойнап турары.

* Фоторепортажты В. ЧАДАМБА кылган.

ЭРТЕН ЧАА ЧЫЛ

Редакциянның адреси: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретараттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузу кылдыстериниң 2-37-13, пропагаңда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетөөр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27 информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 3189

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01900